

Концепція риторичної аргументації як теоретико-методологічна основа розвитку юридичної риторики

У статті проаналізовано теоретико-методологічні основи юридичної риторики на сучасному етапі. Розглянуто теорію риторичної аргументації; досліджено зі структурних позицій юридичну риторичну як поєднання вчення про офіційну промову, як легалізовану змістовну (логічну), мовленнєву і психологічну комунікативну одиницю. Проаналізовано основні якості промови в її динаміці як виголошуваний текст. Досліджено юридичну риторичну України як предмет зближення з міжнародною та європейською юридичною риторикою й одночасно як засіб і форму гармонізації, апроксимації й адаптації національних правових систем і систем законодавства.

Ключові слова: теорія риторичної аргументації, ритор, логос, етос, пафос, топос, юридична риторика сучасної України, європейська юридична риторика, терміносистема.

О.Б. Олійник
доктор юридических наук, профессор,
Университет «КРОК»

Концепция риторической аргументации как теоретико-методологическая основа юридической риторики

В статье проанализированы теоретико-методологические основы юридической риторики на современном этапе. Рассмотрена теория риторической аргументации; долгосрочное и структурное положение юридического лица, занимающегося вопросами развития торговли, легальной независимости, логики и культуры, психологической и социальной коммуникации. Проанализированы основополагающие промышленные юридические тексты в Украине. Исследованы юридическая риторика Украины как предмет сближения с международной и европейской юридической риторикой и одновременно как средство и форму гармонизации, апроксимации и адаптации национальных правовых систем и систем законодательства.

Ключевые слова: теория риторической аргументации, ритор, логос, этос, пафос, топос, юридическая риторика современной Украины, европейская юридическая риторика, терминосистема.

O.B. Oliynyk,
Doctor of Law, professor,
KROK University

The concept of rhetorical argumentation as a theoretical and methodological basis for the development of legal rhetoric

The article explores the legal rhetoric of Ukraine as a subject closer to international and European legal rhetoric, and as both a means and form of harmonization, aprohimatsiyi and adaptation of na-

tional legal systems and legislation among themselves and with international and European systems, analyzed the methodological foundations of legal rhetoric at the present stage, considered rhetorical theory of argumentation, research on structural position of legal rhetoric as the study of a combination of formal speech, as legalized content (logical), psychological and linguistic communicative unit analyzed as a major speech in its dynamics (as vyholoshuvannyu text).

Keyword: *rhetorician, logos, ethos, pathos, topos, European law, legal rhetoric of modern Ukraine, European legal rhetoric, term.*

Постановка проблеми

Теоретико-методологічною основою юридичної риторики на сучасному етапі слід визнати концепцію риторичної аргументації як відповідне лінгвістично-філософське вчення, що найбільш пристосоване до потреб і найповніше розкриває значення офіційного мовлення юристів-професіоналів, а саме – як засобу доказування і встановлення правової істини у справі. Досліджень юридичної риторики в аспекті теорії держави і права недостатньо у філософсько-правових науках України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Науковці до цього часу не приділяли достатньої уваги дослідженню концепції риторичної аргументації як теоретико-методологічній основі розвитку юридичної риторики. Концепція риторичної аргументації передбачає, що склад, характер і спосіб організації юридичної риторики, зокрема риторики професійного учасника судового процесу як спеціально-юридичної формальної аргументації, має детермінувати на суспільно-комунікативному рівні також принципами комунікативного співробітництва, його конфігураціями, контекстами і закономірностями, лише за таких умов професійне мовлення професійного учасника судового процесу вбачається адекватним та дієвим.

Важливе місце посідає в галузі юридичної риторики інститут судової риторики, в якому особливу роль відведено риториці професійних учасників судового процесу, до складу якої входить система знань, ідей, концепцій, теорій і поглядів на значення офіційної промови юриста-професіонала під час його участі у судовому процесі, змістовно-структурне наповнення, особливості складання й виголо-

шення, що обумовлено сучасним статусом і завданням професійного учасника судового процесу в суспільних відносинах.

Не вирішені частини загальної проблеми

Зі структурних позицій юридична риторика поєднує вчення про офіційну промову як легалізовану змістовно-логічну, мовленнєву та психологічну комунікативну одиницю й основні якості промови в її динаміці саме як виголошуваного тексту, а також риторика – логос, етос, пафос і топос. Ці якості реалізуються на всіх етапах творення й виголошення правової промови, згідно з якими доктринально-теоретичний і практично-методичний матеріал юридичної риторики розподіляються на основні розділи – інвенцію, диспозицію, елокуцію, меморію, акцію та релаксацію. Отже, автор статті звернула особливу увагу на теоретико-методологічні основи юридичної риторики на сучасному етапі, а також на аналіз теорії риторичної аргументації.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження теоретико-методологічних основ юридичної риторики на сучасному етапі, теорії риторичної аргументації.

Виклад основного матеріалу дослідження

За наукового опрацювання професійна юридична риторика має відображати стан не лише чинного законодавства і передбачених ним форм активної мовленнєвої діяльності юристів-професіоналів, але й загальні соціально-моральні умови, продиктовані національним суспільством на сучасному етапі розвитку. Це обумовлює варіативність та плинність зв'язків юридичної риторики як з власне юридично-

нормативними дисциплінами, так і з іншими гуманітарними науками.

Типовий курс підготовки фахівців правового профілю передбачає опанування поряд з юридичною риторикою й неюридичних гуманітарних наук, що покладені в основу знань і професійної свідомості відповідних спеціалістів. Окремі з вказаних дисциплін мають першочергове значення для розуміння теоретико-методологічних засад сучасної юридичної риторики, це, зокрема, стосується філософії, логіки, соціології [5].

Глобалізаційні процеси та інтенсивне розширення Європейського Союзу в межах континенту і безпосереднє сусідство з Україною поглиблює і зміцнює співробітництво між ними, а також співпрацю України з іншими європейськими країнами. Це поглиблює процеси міжнародної та європейської інтеграції України як фактору її соціально-економічного розвитку. Першочерговим на шляху співробітництва й обов'язковою умовою зазначеної інтеграції є гармонізація законодавства України з законодавством ЄС. Саме через таку гармонізацію відбувається зближення національної правової системи з європейською та міжнародною правовими системами.

Відповідно до ст. 9 Конституції України ратифіковані українським парламентом міжнародні договори стають частиною національного законодавства України [1]. Отже, положення ратифікованих Верховною Радою України актів міжнародного й європейського права є частиною її національного права, мають силу прямої дії та є обов'язковими для виконання на її території. При цьому спостерігається і процес зближення національного законодавства з національним законодавством інших країн, а також із міжнародним та європейським – через адаптацію та уніфікацію національної юридичної термінології до відповідної міжнародної й європейської правової мовної бази.

Таким чином, юридична риторика України є й предметом зближення з міжнародною та європейською юридичною риторикою й одночасно засобом та фор-

мою гармонізації, апроксимації та адаптації національних правових систем і систем законодавства між собою, а також із міжнародною й європейською системами.

Оскільки європейське право носить наднаціональний характер, який характеризується тим, що норми, створені міжнародним об'єднанням, зокрема Європейським Союзом, а отже, і термінологічно-понятійний апарат його законодавства, його юридична риторика мають пріоритет стосовно норм національного права, термінологічно-понятійного апарата внутрішнього законодавства, до його юридичної риторики [5]. Таким чином, саме юридична термінологія як основа юридичної риторики стає ключовим інструментом зближення українського законодавства, а через нього і з законодавством та правом ЄС та з міжнародною правовою системою.

Для успішного досягнення зазначеного має бути здійснено таке. Україна повинна провести повну імплементацію основних положень, норм і стандартів європейського й міжнародного законодавства, а отже, і відповідних термінологічно-понятійних апаратів, міжнародної й європейської юридичної риторики у внутрішнє законодавство України. Саме адаптоване до міжнародного й європейського через його юридичну риторичну національне законодавство стає основою фундаментальної реконструкції правової системи України й інтеграції її в міжнародний та європейський правовий простір. Це дозволить утвердити Україну як демократично-правову і соціально спрямовану державу, яка має однакові цінності, однакову структуру, дотримується такого самого верховенства права, має однакову юридичну мову, як і розвинені країни світу й країни – члени Європейського Союзу. Проведення правових заходів у рамках підписаних Україною міжнародних та європейських угод й Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [2], включаючи максимальне зближення правової термінології, а через неї й юридичної риторики, створить широкий потенціал для правової

системи України оптимально узгодити і поєднати власні політичні та економічні плани з міжнародним і європейським співтовариством.

Одна з основних проблем, яка викликає колізійну ситуацію в українському законодавстві, пов'язана з розбіжностями у використанні саме юридичної термінології. Таким чином, постає питання про усунення таких суперечностей за допомогою внутрішньої термінологічної уніфікації. Іншими словами, у процесі імплементації міжнародного чи європейського термінологічного стандарту разом із правовою дефініцією до певного законодавчого акта України законодавець має здійснити заміну аналогічного терміна, що вживається в інших нормативно-правових актах, на інкорпорований термінологічно-понятійний стандарт у всій національній нормативно-правовій системі [5].

Щоб пришвидшити оптимізацію процесу входження України до міжнародного й європейського правового простору, слід під час імплементації міжнародних та європейських правових стандартів одночасно формувати національний єдиний правовий простір. Для цього вкрай нагальним вбачається забезпечення однозначності використання юридичної термінології як у межах окремого нормативно-правового акта, такі й у рамках усього галузевого законодавства. Це стане можливим під час уніфікації правотворчої системи законодавства. Одним із перших кроків на цьому шляху має стати уніфікація нормативно-правової термінології, що використовується в процесі законотворчої та правотворчої діяльності.

У ході формування загальноправової, міжгалузевої та галузевої термінології слід встановлювати і неухильно дотримуватися припису про застосування однозначності юридичних термінів, а також вимогу до їх понятійної точності та ясності.

Як слушно зазначає автор [3], «законодавець має дати юридичному терміну одне-єдине визначення, включаючи до нього всі істотні, з його погляду, ознаки, тобто такі, котрі носять регулюючий ха-

актер, мають правове значення»; адже наявність у терміна кількох різних законодавчих дефініцій веде до нечіткості сприйняття, розмитості правового регулювання, породжує непорозуміння та численні помилки в застосуванні. Тим більше, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування, суди, фізичні та юридичні особи під час використання і, зрештою, виконання правового припису не повинні трактувати термінологічне поняття, визначене в законодавчому акті, інакше, ніж в цьому акті сформульовано і законодавчо закріплено.

Якщо в побутовій сфері, в художній літературі наявність багатозначностей, неточностей і смислової розмитості висловів припустимі, то в юридичній риторичі загалом і в судовій зокрема така ситуація неприпустима, що може у подальшому призвести до негативних результатів. І тому, вживаючи заходи з вилучення таких багатозначних правових термінів з правового використання, слід запровадити правові механізми з упередження згаданих прецедентів, профілактики застосування їх в юридичних документах та усних виступах юристів, й обов'язково – у правотворчій і законотворчій діяльності [5].

Таким чином, враховуючи викладене вище, вбачається доцільним з метою запобігання виникненню та існуванню багатозначних, неточних і незрозумілих юридичних термінів, прийняти спеціальні закони «Про мову права» і «Про юридичну риторичу». В таких нормативно-правових актах до мови права, до юридичної риторичі слід поставити чіткі вимоги про однозначність, чіткість формулювання й точність викладення вживаної юридичної термінології та усього термінологічно-понятійного апарату, який застосовується в юриспруденції, а також у правничій та професійній діяльності правознавців [5].

Так, наприклад, неточності у мові судочинства можуть спричинити таку суперечливу ситуацію, коли аналогічні вчинки людини можуть бути по-різному кваліфіковані прокурором або суддею, а отже, може бути застосоване або не застосова-

не покарання за один і той самий вчинок, який в одному випадку буде кваліфіковано як злочин, а в іншому – взагалі не визнано правопорушенням. Від чіткості й точності законодавчих статей, а звідси і від чіткості їхнього розуміння та трактування професійними учасниками судового процесу, залежатиме життя і доля кожної людини, встановлення чи спростування її вини [5].

У зв'язку з імплементацією європейських правових стандартів до законодавства з питань кримінального судочинства, а також у зв'язку з необхідністю врахування українським законодавцем прецедентної практики Європейського Суду з прав людини [4], ретельного дослідження вимагають термінологічно-понятійні апарати Кримінального і Цивільного, Господарського кодексів України, а також Кодексу України про адміністративні правопорушення, крім того, має бути термінологічно вивірено відповідні процесуальні акти законодавства й проаналізовано практику їхнього правозастосування. Отже, вітчизняне законодавство потребує належного термінологічного реформування і приведення його у відповідність до правил та вимог Ради Європи, до уніфікованих європейських стандартів і правил.

Вбачається за доцільне прийняти закон про юридичну риторичну судочинства й застосування юридичної термінології у судовому процесі; також слід розробити спеціальний проект закону про мову законодавчих актів, у якому слід вказати вимо-

ги до уніфікації термінологічного апарату та його методологію і чітко встановити його змістове призначення.

Основною вимогою до згаданих законопроектів щодо правової термінології й, зокрема, юридичної риторики нами вбачається доцільним ввести у практику правило застосування однозначності термінів у межах певної термінологічно-правової системи.

Висновки

Отже, юридична риторика сучасної України, сформована під впливом міжнародної та європейської юридичної риторики, трансформується у міжнародну та європейську єдину юридичну риторичку. Оскільки комунікативні зв'язки, включаючи зв'язок правових систем і систем законодавства, реалізуються через мовні засоби і прийоми, основою трансформації українського законодавства у міжнародне та європейське право та інтеграції національної правової системи у міжнародний і європейський правовий простір має стати саме модифікована на основі міжнародної та європейської юридична риторика України.

Крім того, має бути розроблено правову риторичну модель уніфікації національних юридичних термінів на основі європейських правових термінологічних стандартів, застосування якої має оптимізувати процес термінологічної уніфікації, усунути розбіжності в терміносистемах і термінологічному творчому процесі.

Література

1. Конституція України // zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр
2. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociasyu>
3. Прадід Ю. Ф. Юридична лінгвістика – нова наукова спеціальність // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 2011. – № 2. – С. 287-295.
4. Європейський суд з прав людини // www.vru.gov.ua/international
5. Олійник О. Б. Перспективи розвитку юридичної риторики в Україні / О. Олійник // Юридична Україна. – 2010. – № 11. – С. 20-23.